

Načela izrade jednojezičnih i dvojezičnih sinonimnih rječnika na primjeru glagolskih sinonima

**Studentska lingvistička konferencija
Beograd, 06-05-2011**

**Petra Bručić (pbrucic@gmail.com)
Sveučilište u Zagrebu, Universiteit Leiden**

- sinonimni rječnici u usvajanju materinjega i stranoga jezika

- jedini hrvatski rječnik sinonima (Šarić i Wittschen, 2003): kumulativni

- potreba za:
 - razlikovnim rječnikom sinonima
 - dvojezičnim rječnikom sinonima

 - opisne definicije i primjeri

Sinonimija i izrada sinonimnih rječnika

Zrinka Jelaska: *Načela određivanja sinonima* (2007)

Zrinka Jelaska i Lidija Cvikić: *Finding distinctions between synonyms* (2004)

Bernardina Petrović: *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku* (2005)

Željko Bujas: *Kompjutersko-leksikografski pristup kompiliranju hrvatske sinonimije* (1972)

Polazište

1. Koja načela treba uzeti u obzir pri izradi jednojezičnog razlikovnog sinonimnog rječnika?
2. Kako iskoristiti građu jednojezičnog sinonimnika za izradu dvojezičnog sinonimnog rječnika?

Sinonimija

- isto značenje, različit izraz

1. istoznačnost ili bliskoznačnost

- denotacija, konotacija, uporaba (čestota, kolokacije, stil), zamjenjivost u kontekstu

2. isti korijen riječi: inačice (bez razlike u značenju)

NE, istokorijenski tvorbeni sinonimi DA

3. zamjenjivost u određenome kontekstu (ne u svim mogućim kontekstima) **bez promjene općeg značenja cjeline** (<--> sinonimičnost)

Cilj:

1. utvrditi sinonimni odnos između leksema u samome sustavu (podudaranje u denotaciji) - rječnici
2. ispitati primjenu određenih sinonima u određenome kontekstu kako bi se utvrdile razlike među njima (konotacija, uporaba itd.) - korpus
3. definirati sinonimni niz (sličnost) i svaki od njegovih članova (razlike)
 - > definicije za razlikovni sinonimni rječnik
 - > rječničke natuknice

- ispitivanje i proučavanje sinonimnih odnosa među glagolima te moguća primjena dobivenih rezultata za izradu jednojezičnih i dvojezičnih sinonimnih rječnika

Zašto glagoli?

specifična svojstva:

- glagolska kategorija vida (aspekt)
- prelaznost i reakcija glagola
- tvorba: prefiksacija (osnovno značenje je sačuvano, ali i modificirano s obzirom na način, količinu vršenja itd.)

Postupak

1. proizvoljno odabran niz glagolskih sinonima uz pomoć postojeće rječničke građe (jednojezičnici, dvojezičnici, sinonimnik)

- riječi pripadaju standardnome idiomu i supostoje na sinkronijskoj razini (NE: arhaizmi, dijalektizmi, žargonizmi, kolokvijalizmi, frazemi...)

2. potvrde: Hrvatska jezična riznica (potkorpus tiskovina, knjižni potkorpus), mrežne stranice

- - pisana građa; politematičnost

3.1. utvrđivanje sličnosti

- ista/bliska denotacija (pomoću primjera)
- kriterij prototipnog člana: neutralan, ima najopćenitije značenje
- ostali članovi: prema tome u kojoj mjeri se udaljavaju (razlikuju) od značenja prototipnog člana
 - ograničavanje niza (npr. 6 članova)
- izrada opće definicije uz primjer - vrijedi za sve riječi u sinonimnome nizu

3.1. utvrđivanje različitosti pomoću konteksta

- **kontekst** - pokazuje kako zamjena jednoga sinonima drugome može u određenoj mjeri modificirati značenje cjeline
- u definiciji svakoga leksema posebno je naglašeno što još sadržava njegovo značenje osim onoga što je izrečeno općom definicijom
 - po čemu se razlikuje od početnoga leksema

Promijeniti (nesvrš. mijenjati)

1. izmijeniti, razmijeniti, zamijeniti

učiniti da na mjesto jedne cjeline dođe nova cjelina ili da dvije cjeline međusobno zamijene mjesta

Ni za kakav novac nisu htjeli ----- najboljega igrača u klubu.

2. izmijeniti, preinačiti, preoblikovati

djelovati na koga/što tako da djelomično ili općenito postane drugačiji

Predloženi program potrebno je -----.

promijeniti (koga/što/se): a) uklanjanjem jedne cjeline omogućiti da na njezino mjesto dođe nova cjelina istoga tipa, ali različitih obilježja, npr. *promijeniti zavjese u sobi*

izmijeniti (koga/što/se; kime/čime): a) učiniti da nova cjelina smjeni prethodnu i zauzme njezino mjesto, npr. *u par mjeseci izmijenila je nekoliko poslova;* b) v. razmijeniti, npr. *izmijenila je nekoliko riječi sa susjedom*

zamijeniti (koga/što/se; (s) kime/čime; za koga/što):

a) učiniti da dvije različite cjeline preuzmu mjesta jedna od druge, tj. preuzeti nečije mjesto, ulogu i sl., npr. *zamijeniti glavnoga glumca u predstavi (drugim glumcem),*

b) misliti da je jedna cjelina zapravo neka druga, npr. *zamijeniti dva slična glumca jednoga s drugime*

razmijeniti (koga/što; za koga/što): dati jednu cjelinu i zauzvrat primiti drugu cjelinu jednake vrijednosti, npr. *zaraćene strane razmijenile su zarobljenike*

Mogući problemi:

- veće razlike u gramatičkim svojstvima no u značenju
- višeznačnost: nerijetko drugo ili treće značenje jednoga leksema u potpunosti odgovara značenju drugoga leksema, ili se zapravo uopće ne uklapa u niz

Zaključak:

- istokorijenski glagoli - sadržajem i izrazom bliski leksemi: potreba za detaljnim opisom razlika
- osnova za izradu dvojezičnog sinonimnika

Dvojezični sinonimni rječnik

- odnosi među sinonimima jednog jezika nisu nužno jednaki odnosima među sinonimima drugog jezika
- jedno značenje glagola u L1 pokriva dva ili više značenja u L2 (metoda povratnog prevođenja)
- direktni prijevodi često nemaju i istu konotaciju i uporabu
- **tradicionalni rječnici:** pobrojani odgovarajući prijevodi (sinonimi), ali nema jasne opisne ili distinktivne definicije
- **sinonimni rječnik namijenjen učenicima stranog jezika:**
 - lema L2 > definicija i primjer L2
 - sinonimi L2, sinonimi L1

**promijeniti - izmijeniti - zamijeniti - razmijeniti -
preinačiti - preoblikovati**

Odgovarajući njemački sinonimi:

- nema glagola kao što je *promijeniti* koji bi obuhvatio
oba značenja iz podjele

1. wechseln, verwechseln, austauschen

2. (ver)ändern, wandeln, umformen

wechsell:

1. die Schule wechsell = promijeniti/izmijeniti školu
2. mit jmdm. den Platz w. = zamijeniti se za mjesto s nekim; mit jmdm. die Briefe wechsell = razmijeniti pisma s nekim
3. Geld w. = razmijeniti/promijeniti/zamijeniti novac

austauschen:

1. Gefangene a. = razmijeniti zarobljenike
2. einen verletzten Spieler a. = zamijeniti ozlijeđenoga igrača

promijeniti:

1. učiniti da na mjesto jedne cjeline dođe nova cjelina ili da dvije cjeline međusobno zamijene mjesta, npr.

promijeniti radno mjesto

~ **izmijeniti, zamijeniti, razmijeniti**

njem. wechseln, austauschen

2. ...

razmijeniti:

dati jednu cjelinu i zauzvrat primiti drugu cjelinu jednake vrijednosti, npr. *zaraćene strane razmijenile su zarobljenike*

~ **zamijeniti**

njem. austauschen, wechseln

zamijeniti:

a) učiniti da dvije različite cjeline preuzmu mjesta jedna od druge, tj. preuzeti nečije mjesto, ulogu i sl., npr. *zamijeniti glavnoga glumca u predstavi (drugim glumcem)*

~ **promijeniti, izmijeniti, razmijeniti**

njem. wechseln, austauschen

b) misliti da je jedna cjelina zapravo neka druga, npr. *zamijeniti dva slična glumca jednoga s drugime*

~ **pobrkati, pomiješati(2)**

njem. verwechseln, vertauschen, durcheinanderbringen

Zaključak

- **kontekstualni pristup** neophodan je kako bi se utvrdile specifične semantičke i gramatičke značajke svakoga leksema
- **u dvojezičnome rječniku primarni cilj je navesti sinonime određenoga leksema u oba jezika, ali i ponuditi odgovarajući kontekst**
- **kriteriji sastavljanja natuknica odnosno definicija** moraju biti jasno postavljeni i dosljedno provedeni

Hvala na pažnji!